

Nagelaten
fragmenten

DEEL 5
van voorjaar 1884
tot herfst 1885

Teksteditie en annotatie door
Giorgio Colli en Mazzino Montinari

Vertaald door Michel van Nieuwstadt & Mark Wildschut

Boom

Friedrich
NIETZSCHE

De vertalers ontvingen voor deze vertaling ieder een werkbeurs
van het Fonds voor de Letteren.

Oorspronkelijk: Band 11 van Nietzsches *Sämtliche Werke*.
Kritische Studienausgabe in 15 Bänden. München/Berlijn/New York
(Deutscher Taschenbuch Verlag / Walter de Gruyter) 1980; 1988².

Deze tekst is identiek met deel VII/2 en 3 van de
Kritische Gesamtausgabe der Werke.
Berlijn (Walter de Gruyter) 1977.

© 1988 by Walter de Gruyter GmbH & Co. kg, Berlin/New York.

All rights reserved

© Nederlandse vertaling: Michel van Nieuwstadt &

Mark Wildschut | Boom 2007

Tweede oplage 2024

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of
openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie,
microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de uitgever.

Omslagontwerp: Michaël Snitker
Verzorging binnenwerk: Leo de Bruin †

ISBN 978 90 2446 255 1 | NUR 730

www.boom.nl

Inhoud

Opmerking vooraf *Mazzino Montinari* 7

25 [1-526] = W I 1: voorjaar 1884 – 11

26 [1-469] = W I 2: zomer – herfst 1884 – 125

27 [1-82] = Z I 1: zomer-herfst 1884 – 221

28 [1-67] = Gedichten en gedichtfragmenten: herfst 1884

Z II 5b – 237; Z II 7a – 249; Z II 6a – 252

29 [1-67] = N VI 9: herfst 1884 – begin 1885 – 264

30 [1-13] = Z II 5, 83; Z II 7b; Z II 6b: herfst 1884 –

begin 1885 – 280

31 [1-70] = Z II 8: winter 1884-1885 – 284

32 [1-22] = Z II 9: winter 1884-1885 – 315

33 [1-2] = Z II 10: winter 1884-1885 – 332

34 [1-259] = N VIII 1: april-juni 1885 – 335

35 [1-84] = W I 3a: mei-juli 1885 – 402

36 [1-60] = W I 4: juni-juli 1885 – 434

37 [1-18] = W I 6a: juni-juli 1885 – 454

38 [1-22] = Mp XVI 1a; Mp XVI 2a; Mp XV 2b: juni-juli 1885 – 470

39 [1-22] = N VII 2a; Z I 2b: augustus-september 1885 – 489

40 [1-70] = W I 7a: augustus-september 1885 – 497

41 [1-16] = W I 5: augustus-september 1885 – 531

42 [1-8] = Mp XVII 2a: augustus-september 1885 – 547

43 [1-16] = Z I 2c: herfst 1885 – 553

44 [1-9] = Mp xvii 2b: herfst 1885 – 558

45 [1-7] = W I 6b: herfst 1885 – 561

Noten – 565

Kroniek van Nietzsches leven: januari 1884 - september 1885 – 603

Giorgio Colli – Nawoord – 619

Mazzino Montinari – Opmerking vooraf

Het vierde deel van Nietzsches nalatenschap bevat het tweede deel van zijn nagelaten fragmenten van juli 1882 tot de herfst van 1885. Dit correspondeert met band VII, deel 2 en 3 van de *Kritische Gesamtausgabe* en omvat de fragmenten van het voorjaar van 1884 tot de herfst van 1885. Over de aard van Nietzsches nagelaten fragmenten uit de gehele periode gaat het Woord vooraf bij deel 10.

Aan het einde van dit deel zijn de nawoorden opgenomen die Giorgio Colli schreef bij Nietzsches nagelaten fragmenten van voorjaar 1884 tot herfst 1885 (gepubliceerd in 1976 en 1975 bij uitgeverij Adelphi te Milaan).

De *Nagelaten fragmenten* worden zonder enige systematische ordening gepubliceerd, precies zoals zij in hun handgeschreven versie ter beschikking staan. Bij de publicatie zijn strikt chronologische principes gehanteerd, waarbij van elke systematische ordening door de tekstbezorgers is afgezien. De handschriften worden dus in de volgorde gepubliceerd die overeenkomt met hun moment van ontstaan. Elke afzonderlijke bladzij van een handschrift wordt ofwel volgens de door Nietzsche zelf aangebrachte indeling van de bladzijden weergegeven, ofwel volgens die bladzij-volgorde waartoe men met zekerheid op grond van zijn gewoonte bij het opschrijven (bijv. zijn gewoonte om in zijn cahiers achteraan te beginnen en zo naar voren te werken) kan concluderen. Ontbreken deze aanknopingspunten, dan geldt de archivarische bladzij-nummering. Het principe dat elk handschrift apart wordt afgedrukt, wordt ingeperkt en vervangen door het criterium van de opeenvolging in tijd wanneer een handschrift lagen uit verschillende periodes bevat. In dat geval worden de verschillende lagen los van elkaar gepubliceerd. Niet opgenomen zijn briefontwerpen en plannen voor brieven, notities en opmerkingen van niet inhoudelijke en toevallige aard, bijvoorbeeld waar het de aanduiding van financiële kwesties betreft, berekeningen, notities over prijzen, reisdoelen, wandelbestemmingen, bezoeken en dergelijke. Van de voorstadia en het voorwerk van wat zich in de door

Nietzsche zelf gepubliceerde werken bevindt of in uitgewerkte vorm in de nagelaten fragmenten zelf kan worden aangetroffen, werden die achterwege gelaten die zich van de latere versie slechts formeel onderscheiden; daar wordt dan echter in de noten aandacht aan geschonken. Spelling en interpunctie van de handschriften zijn principieel gehandhaafd; niet te vermijden ingrepen zijn in het apparaat van de *Kritische Gesamtausgabe* gedocumenteerd.

De doorlopende nummering van de manuscripten resp. van hun lagen stamt van de tekstbezorgers; die begint binnen elk chronologisch blok voor de desbetreffende groep van nagelaten fragmenten weer van voren af aan (in deel 1, 2, 3, 4 en 6). Elk manuscript resp. elke laag van een manuscript is voorzien van een cijfer dat met de chronologische volgorde correspondeert; de fragmenten binnen een (laag van een) manuscript zijn eveneens doorlopend genummerd, zodat zich naast het cijfer ter aanduiding van het (de laag van een) manuscript, een cijfer tussen vierkante haken bevindt dat een verwijzing vormt naar de vast te stellen opeenvolging van de fragmenten in het manuscript, resp. in de laag van een manuscript. Voorts zijn de volgende tekens en sigla gebruikt.

- < > toevoeging van de tekstbezorgers
 - [] door de tekstbezorgers toegevoegde titels
 - [–] een woord onleesbaar
 - [––] twee woorden onleesbaar
 - [–––] drie of meer woorden onleesbaar
 - – – onvolledige zin
 - [+] hiaat in het manuscript.
 - gecursiveerd* in manuscript onderstreepte tekst
 - KLEINKAPITAAL in manuscript twee- of meermalen onderstreepte tekst
 - ◆ verwijzing naar een noot achterin
- Mp Mappen loser Blätter, begin 1871 - begin 1889
 - N Notizbücher, 1870-1888
 - W Hefte aus der sogenannten Umwerthungs-Zeit, 1884-1889
 - Z Hefte aus der Zarathustra-Zeit, 1882-1885

Nagelaten fragmenten
van voorjaar 1884 tot herfst 1885

25-45

25
W I I
voorjaar 1884

25 [1]

De
EEUWIGE WEDERKEER. ◆

Een waarzegging.

Door
Friedrich Nietzsche.

Eerste hoofdstuk:
'HET IS TIJD!'

25 [2]

(Nice, maart 1884.) ◆

Mijn eerstkomende taken:

Moraal voor moralisten.

Zelfverlossing.

De eeuwige wederkeer.

Dionysische dansen en feestliederen.

25 [3] 'Het paradijs ligt in de schaduw van zwaarden'. Oriënt<aals> ◆

25 [4] 'Rechttoe, rechtaan stoten de adelaars' Olof Haraldssons saga. ◆

25 [5] 'Wie de waarheid te dicht op de hielen zit, loopt gevaar dat hij een keer een trap voor zijn kop krijgt.' Engels spreekwoord ◆

25 [6]

DE EEUWIGE WEDERKEER

*Een voorspelling.**Eerste hoofdstuk.*

‘Het is tijd!’

Tweede hoofdstuk.

De grote middag.

Derde hoofdstuk.

De gezworenen.

25 [7]

I.

Mijn vrienden, ik ben de leraar van de eeuwige wederkeer.

Dat is: ik verkondig de leer dat alle dingen eeuwig wederkeren en daarmee jullie zelf – en dat jullie er al ontelbare keren zijn geweest en alle dingen met jullie; ik leer dat er een groot, lang, ongehoord jaar van het worden bestaat, dat, wanneer het is afgelopen, uitgelopen, als een zandloper steeds opnieuw wordt omgedraaid: zodat al deze jaren aan elkaar gelijk zijn, in het kleinste en in het grootste.

En tegen een stervende zou ik de woorden spreken: ‘Zie, jij sterft en vergaat nu en verdwijnt: en er is niets wat van je als een “jij” overblijft, want de zielen zijn even sterfelijk als de lichamen. Maar hetzelfde geweld van oorzaken dat je ditmaal schiep, zal terugkeren en zal jou moeten herscheppen: jijzelf, stofje van het stof, behoort tot oorzaken waarvan de terugkeer van *alle* dingen afhangt. En als je ooit zult worden wedergeboren, zul je geen nieuw leven of beter leven of een vergelijkbaar leven krijgen, maar een gelijk en eenzelfde leven als je nu afsluit, in het kleinste en in het grootste.’

Deze leer is nog niet op aarde verkondigd: nu wel, te weten op deze aarde hier en in het numalige grote jaar.

* * *

2.

‘Dans le véritable amour c’est l’âme, qui enveloppe le corps’.¹

25 [8] Wie in onze tijd jong was, heeft te veel beleefd: gesteld al dat hij tot de weinigen behoort die nog diep genoeg zijn voor ‘belevenissen’. De

1. (Fr.) ‘Bij waarlijke liefde is het de ziel die het lichaam omhult’.

allermeesten namelijk ontbreekt het thans aan deze diepte en om zo te zeggen aan de juiste maag: vandaar dat ze ook de nood van die juiste maag niet kennen, die met elke belevenis ‘in het reine komen’ moet: als bij buikloop vallen de grote nieuwigheden zo door hen heen. Wij van onze kant hebben te zware, te afwisselende en al te scherp gekruide kost naar binnen moeten slikken toen we jong waren: en hoewel wij op mensen van eenvoudiger tijden dan toch maar het genot van zeldzame en ongelooflijke spijzen voor hebben, kennen we het eigenlijke verteren, het beleven, het in ons opnemen, bij ons inlijven bijna enkel als *kwelling*.

- 25 [9] Mijn vrienden, wij hebben het hard gehad toen we jong waren: wij hebben aan de jeugd zelf geleden als aan een zware ziekte. Dat komt door de tijd waarin wij geworpen zijn, – de tijd van een grootscheeps en steeds erger verval en uiteenvallen, en zo’n tijd werkt met al haar zwaktes en zelfs nog met haar sterkste kant in het nadeel van de geest der jeugd. Het uiteenvallen, dus de onzekerheid is aan deze tijd eigen: niets staat als een huis en gelooft rotsvast in zichzelf: men leeft voor morgen, want wat overmorgen brengt, is twijfelachtig. Alles op onze baan is glad en gevaarlijk, en daarbij is het ijs dat ons nog draagt, o zo dun geworden: wij allen voelen de hete, onheilspellende adem van de dooiwind – *waar* we nog lopen, zal spoedig niemand meer *kunnen* lopen. ◆

Ik heb een eenzaam leven geleid en mij duchtig en onverschrokken gehuld in de mantel van de eenzaamheid: dat is deel van mijn wijsheid. Er is thans zelfs veel list nodig om je staande te houden, je hoofd *boven water* te houden. Elke poging om het *in* en *met* het heden uit te houden, elke toenadering tot de mensen en de hedendaagse doelstellingen is bij mij tot dusver mislukt; en ik heb verbaasd gestaan van de verborgen wijsheid van mijn natuur, die mij bij al zulke pogingen meteen door ziekte en pijn weer tot de orde, tot mezelf roept.

Het spreekt vanzelf dat ik alles ken wat men het lijden van het genie noemt: de miskennis en veronachtzaming, de oppervlakkigheid in al haar gradaties, de verdachtmaking, de geniepigheid; ik weet hoe sommigen ons van dienst menen te zijn met hun pogingen ons in ‘comfortabeler’ situaties, in contact met ordelijke, *betrouwbare* mensen te brengen; ik heb de onbewuste vernietigingsdrang bewon-

derd die door alle middelmatigheid tegen ons in het geweer werd gebracht, en wel in de volste overtuiging dat ze daartoe het recht had. In sommige al te verbazingwekkende gevallen heb ik me met mijn oude troost getroost: dat is – op zijn Frans gezegd – la bêtise humaine¹: iets wat mij in feite altijd meer heeft vermaakt dan verdriet gedaan. Het behoort tot de grote gekte, waarvan de aanblik ons hogere mensen gehecht doet blijven aan het leven. En als mijn oog zich niet vergist: er zit honderd keer meer domheid in *al het* menselijk handelen dan wordt aangenomen. Tegelijkertijd echter is de aanblik van de verregaande en subtiele, zelfverzekerde maar van zichzelf volledig onbewuste *huichelarij* onder alle goede dikke brave mensen voor wie er oog voor heeft iets om verrukt van te raken: en in tegenstelling tot de bêtise humaine is hier de onbewuste *geslepenheid* verrukkelijk.

25 [10] De hartstochten benutten zoals je stoom voor machines benut.
Zelfoverwinning.

25 [11] Als jongen was ik pessimist, hoe belachelijk dat ook klinkt: een paar regels muziek uit mijn twaalfde, dertiende levensjaar zijn in feite van alles wat ik aan ravenzwarte muziek ken het zwartst en nadrukkelijkst. Ik heb tot dusver bij geen enkele dichter of filosoof gedachten en woorden kunnen vinden die zo sterk uit die afgrond van het ultieme nee-zeggen kwamen, waar ik zelf een tijd lang in heb gezeten; en ook wat Schopenhauer betreft heb ik het geloof niet van me af kunnen zetten dat hij weliswaar veel goede wil tot het p<essimisme> heeft gehad, maar ook een nog veel grotere weerzin ertegen: die heeft hij niet genoeg aan het woord laten komen, dankzij dat domme bijgeloof in het genie, dat hij van de romantici had overgenomen, én dankzij zijn ijdelheid, die hem ertoe dwong op een filosofie te blijven zitten die uit zijn 26ste levensjaar stamde en ook *bij die leeftijd hoort* – zoals wij allen terdege weten, niet waar, mijn vrienden? ◆

25 [12] Hoe groot het gevoel van onzekerheid is, verraadt zich het duidelijkst in het verrukt-zijn van kleine vaststaande *feiten* (een soort '*fait-alisme*' dat Frankrijk thans in zijn greep heeft) – een soort waanzin zoals die

1. (Fr.) 'de menselijke domheid'

op aarde nog nooit heeft bestaan: en niet alleen de wetenschap, maar ook een groot deel van de tegenwoordige kunst vloeit uit *deze* behoefte voort. Ze vermomt zich vaak: bijv. in de eis dat de kunstenaar onpersoonlijk dient te zijn – het werk zelf mag hem niet verraden, maar moet als een getrouwe spiegel een of ander factum tot in het kleinste detail weergeven, *vaststellen*: maar deze behoefte zelf aan zulke facten die standhouden, die bijna als vlinders zijn vastgeprikt door de verzamelaar – is iets heel persoonlijks. De tegen-gestelde lust beleven wij aan het sprookje en de feërie, die over mensen gaan die zich vastgeprikt voelen zitten met zeden en gewoontes en met oordelen. – Dit gaat gepaard met een ongericht tasten naar *het meest voor de hand liggende* GENOT: ‘het voor de hand liggendste’ wordt het belangrijkste.

- 25 [13] Er zijn ons, zoals dat nog nooit met enigerlei mensen het geval is geweest, blikken naar alle kanten vergund, nergens is het einde in zicht. We hebben daarmee een gevoel van enorme weidsheid – maar ook van enorme *leegte* op anderen voor: en de vindingrijkheid van alle hogere mensen bestaat er in deze eeuw uit dat men over dit schrikwekkend *gevoel van verlatenheid* heenkomt. Tegengesteld aan dit gevoel is de *roes*: wanneer zich als het ware de hele wereld in ons samengedrongen heeft en wij aan het geluk van de overvolheid lijden. Dit tijdperk is dan ook in het uitvinden van roesmiddelen het vindingrijkst. We kennen allemaal de roes, als muziek, als blinde, zichzelf verblindende dweperij met en adoratie voor afzonderlijke mensen en gebeurtenissen, we kennen de roes van het tragische, dat is de wreedheid bij de aanblik van het te gronde gaan, vooral als het het edelste is wat te gronde gaat: wij kennen de bescheidener soorten van roes, het zonder nadenken werken, het zich opofferen als werktuig in dienst van een wetenschap of een – politieke of winstmakende – partij; willekeurig welk klein en dom fanatisme, willekeurig welk onvermijdelijke rondjes draaien heeft al een roes-opwekkend vermogen. Er bestaat ook een bepaalde excentrisch wordende bescheidenheid, waarin het gevoel van leegte zelf weer wellustig aanvoelt: ja, zelfs een genieten van de eeuwige leegte van alle dingen, een mystiek van het geloof in het niets en een zich opofferen voor dit geloof. En wat voor ogen hebben we als kennenden niet opgezet bij alle kleine genietingen van de kennis! Hoe spelen we bij het optekenen van onze

kleine genietingen als het ware voor boekhouder, alsof wij door het vele kleine genot *bij elkaar op te tellen* een tegenwicht tegen die leegte, een opvulling van die leegte zouden kunnen bereiken –: wat vergissen we ons met deze optellende arglist!

- 25 [14] Er zijn mensen die je met verheven gebaren overtuigt, maar met argumenten wantrouwig maakt. ♦
- 25 [15] Vijandschappen kon ik nooit lang serieus nemen. Op het moment zelf wel, onder invloed bovenal van een betrokken hemel zou ik makkelijk iemand kunnen doden – ik heb me er al een paar keer over verbaasd dat ik het nog niet heb gedaan. Maar ik lach alweer te vlug dan dat een vijand erg veel bij me hoeft goed te maken. Bovendien ben ik er stellig van overtuigd dat ik meer te danken heb aan mijn door vijandschap opgeroepen dan aan vriendschappelijke gevoelens.
- 25 [16] Het Europese pessimisme bevindt zich nog in zijn beginstadium: het heeft nog niet die ongehoorde hunkerende starheid van blik, waarin het Niets zich weerspiegelt, zoals het die ooit in India had, er kleeft nog te veel gemaakts en niet ‘gewordens’ aan, te veel geleerden- en dichterspessimisme: ik bedoel dat een behoorlijk deel ervan erbij bedacht en erbij verzonnen, ‘gecreëerd’ is, maar geen *oorzaak*, gemaakt is en niet ‘geworden’.
- Er hebben tijden bestaan waarin meer werd nagedacht en meer stukgedacht dan die van ons: tijden als bijvoorbeeld die waarin Boeddha optrad, toen na eeuwen van oude sektentwisten het volk ontdekte uiteindelijk even diep in de ravijnen der filosofische leerstelsels te zijn verdwaald als bij tijd en wijle Europese volkeren in de finesses van het religieuze dogma. Het minst zal men zich er waarschijnlijk door de ‘literatuur’ en de pers toe laten verleiden een hoge dunk te hebben van de ‘geest’ van onze tijd: vergeleken daarmee wijzen de miljoenen spiritisten en een christendom met gymoefeningen van een huiveringwekkende lelijkheid, die voor alle Engelse uitvindingen kenmerkend is, op betere gezichtspunten – en getuigen zo tegen zichzelf.
- 25 [17] Toen Griekenlands beste tijd voorbij was, kwamen de moraalfilosofen: om te beginnen met Socrates zijn namelijk alle Griekse filosofen